

Vägen till en giftfri förskola

Leksaker och pysselmaterial

1. Ta bort lek-elektronik

Elektronik som inte är avsedd att leka med innehåller bland annat tungmetaller och flamskyddsmedel. Detta kan exempelvis vara mobiltelefoner, sladdar och tangentbord. Denna typ av elektronik är inte lämplig för barn att leka med och ska därför rensas ut och lämnas som el-avfall till återvinning.

Ansvarig: Förskolechef

2. Rensa bland leksaker som inte är leksaker

Det ställs högre krav på varor som är tillverkade för barn, så som leksaker och barnavårdsartiklar, än på övriga varor. Byggmaterial, väskor och skor av låtsasskinn i PVC-plast, kromgarvat läder samt oäkta metallsmücken är exempel på varor som kan innehålla ämnen som är skadliga för hälsa och miljö. Varor som inte är tillverkade för barn bör därför inte användas som leksaker, om inte innehållet är ordentligt kontrollerat. Kläder och väskor i textil samt vegetabiliskt garvat läder, livsmedelsförpackningar i kartong eller saker från naturen är generellt bra alternativ.

Ansvarig: Förskolechef

3. Rensa bland plastleksaker

Plastleksaker kan innehålla tungmetaller och skadliga mjukgörare, exempelvis ftalater. De tungmetaller, framförallt bly och kadmium, som kan finnas i plastleksaker har negativa effekter på bland annat nervsystemet och kan vara cancerframkallande. Eftersom en del ftalater har hormonstörande effekter ska barn inte utsättas för dem i onödan. Vid inköp av plastleksaker, välj de som är tillverkade inom EU och är CE-märkta.

De plastleksaker som är viktigast att rensa bort är:

- Klibbiga och hala plastleksaker.
- Plastleksaker som luktar starkt.
- Mjuka plastleksaker som är tillverkade innan 2007, tillverkningsår efter 2013 är att föredra.
- Plastleksaker som inte är CE-märkta.
- Slajm samt leklor av PVC, exempelvis cernitlera.

Ansvarig: Förskolechef

4. Skölj eller torka av leksaker

Genom att skölja eller torka av varor släpper de mest lättillgängliga kemikalierna. Alla nyinköpta leksaker ska därför sköljas eller torkas av innan användning. För att få bort både ytliga kemikalier och damm ska samtliga leksaker sköljas eller torkas av regelbundet.

Ansvarig: Förskolechef

5. Rensa bland pysselmaterial

Barn ska inte använda märkningspliktiga eller gamla färger, lim och lacker. Undvik även oljebaserade färger. Använd i stället vattenbaserade alternativ som har barn som målgrupp. Tänk på att varken färg eller lim ska spolats ut i avloppet. Vid uppvärmning av plast, exempelvis vid strykning av pärlplattor, se till att samtidigt vädra i lokalen och att barnen inte är i samma rum. Använd miljömärkta förkläden eller de som är tillverkade av nylon och undvik de som är av PVC.

Ansvarig: Förskolechef

Kemikalier och avfall

6. Rensa bland kemiska produkter

Mängden kemiska produkter på förskolan ska vara så begränsad som möjligt. Rensa bort de produkter som är gamla, inte används eller är märkningspliktiga. De märkningspliktiga kemiska produkterna som ni måste ha kvar får endast användas av vuxna och ska förvaras otillgängligt för barnen.

Ansvariga: Chefer för Förskola, Kost och Lokalvård

7. Förteckna märkningspliktiga kemiska produkter

De märkningspliktiga kemiska produkter, det vill säga de med farosymboler, ni har kvar ska finnas listade i en kemikalieförteckning. Tillhörande säkerhetsdatablad för produkterna ska finnas lättillgängliga. Saknar ni säkerhetsdatablad – fråga leverantören!

Ansvariga: Chefer för Förskola, Kost och Lokalvård

8. Fasa ut kemiska produkter med farliga ämnen

Har ni kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen, måste dessa rensas ut och ersättas med bättre alternativ. Genom att välja produkter märkta med Bra Miljöval, Svanen eller EU-eco-label vet ni att de är fria från dessa ämnen.

Ansvariga: Chefer för Förskola, Kost och Lokalvård

9. Sortera avfall

Efter utrensning är det viktigt att avfallet tas om hand på bästa sätt. Tänk på att plastleksaker, mjukdjur, textilier och kuddar ska sorteras som restavfall. Mobiltelefoner, batteridrivna leksaker och andra elektroniska produkter skall sorteras som elavfall. All färg, lack och lim ska sorteras som farligt avfall, det gäller även de sorter som inte är märkningspliktiga och/eller är vattenlösliga. Även batterier sorteras som farligt avfall.

Ansvarig: Förskolechef

10. Hantera trasiga lågenergilampor rätt

Lågenergilampor innehåller ofta kvicksilver. Går en lampa sönder ska barnen genast lämna rummet, som därefter ska vädras ordentligt. Är lampan varm vänta 20–30 min innan resterna torkas upp med exempelvis en trasa som sedan slängs som farligt avfall. Är lampan kall är det okej att börja torka upp resterna direkt.

Ansvarig: Förskolechef

Inredning

11. Rensa bland madrasser och lekkuddar

Madrasser, dynor och lekkuddar kan, både i dess skumfyllning och i själva överdraget, innehålla skadliga mjukgörare, flamskyddsmedel och tungmetaller. Madrasser, dynor och lekkuddar tillverkade innan 2007 ska helt bytas ut, att föredra är tillverkning efter 2013. Vid val av nya madrasser, dynor och lekkuddar välj de certifierade med Bra miljöval, Svanen eller Oeko-tex. Om möjligt, undvik helt de av PVC, då även de sorter som är godkända ur hälsosynpunkt har skadlig effekt på miljön. Använd madrassöverdrag i tyg och var noga med att tvätta dessa regelbundet.

Ansvarig: Förskolechef

12. Byt ut möbler av skumgummi och konstläder

Äldre möbler av skumgummi och textil kan innehålla förbjudna flamskyddsmedel. Byt därför ut gamla möbler från 70- och 80-talet som är gjorda av skumgummi. Överdrag, gjorda av exempelvis konstläder, består ofta av PVC och kan innehålla hälsoskadliga ftalater och även de bör därför bytas ut. Vid inköp av nya möbler välj de som är fria från ftalater, skadliga flamskyddsmedel, tungmetaller och PVC.

Ansvarig: Förskolechef

13. Byt ut textilier med specialfunktioner

Undvik helt textilier med egenskaper så som smutsavvisande, antibakteriella och flamsäkra, eftersom dessa funktioner ofta beror på miljö- och hälsoskadliga kemikalier. Exempel på sådana kemikalier är perfluorerade ämnen och nanosilver. Vaxdukar gjorda av PVC kan innehålla skadliga mjukgörare och bör därför undvikas. Vaxdukar i bomull med yta av akrylatplast är ett bättre alternativ om man ändå behöver en duk. Vid val av nya textilier, välj naturfiber som är miljömärkta eller begagnade. Exempel på naturfibrer är ull, bomull och lin.

Fleecefiltar släpper från sig mikroplaster som passerar reningsverken och riskerar att skapa problem i miljön. Om möjligt ersätt dessa med naturfibrer.

Ansvarig: Förskolechef

14. Tvätta textilier och mjukdjur

Kemikalier från tillverkningsprocessen kan finnas kvar i textilier. En stor del av kemikalierna sköljs ur om man tvättar textilierna innan användning. För att förhindra att damm och därmed kemikalier samlas i textilier är det viktigt att tvätta dem regelbundet. Detta gäller till exempel gardiner, dukar, mjukdjur och handdukar. Kom ihåg att undvika sköljmedel och att välja miljömärkt tvättmedel.

Ansvarig: Förskolechef

Hygien och städning

15. Tvätta händerna

Kemikalier samlas i damm som lätt fastnar på barnens händer. Det är därför viktigt att barnen tvättar händerna innan de äter. Även efter kontakt med kemiska produkter, så som färg och lim, är det viktigt att tvätta händerna.

Ansvarig: Förskolechef

16. Städa bort damm

Kemikalier som finns i möbler och andra varor hamnar i dammet. Upprätta och följ därför ordentliga städrutiner. I samband med städning som rör upp damm, exempelvis dammsugning, se till att barnen inte är i samma rum och vädra ordentligt. En förutsättning för att städningen ska kunna göras ordentligt är att ytorna hålls fria från leksaker så att lokalen är lättstädad.

Ansvariga: Chefer för Förskola och Lokalvård

Inköp

17. Använd handskar av nitril eller polyeten

Användning av handskar är inte det samma som en god hygien. Minimera användningen så att de enbart används när det behövs enligt HYFS. Undvik handskar av vinyl och latex. Vinyl kan innehålla skadliga mjukgörare och latex kan vara allergiframkallande. Det har visat sig att nästan hälften av materialet vinyl kan bestå av hormonstörande ftalater. Bra alternativ är de av nitril eller polyeten (PE).

Ansvariga: Chefer för Förskola, Kost och Lokalvård

18. Välj miljömärkta och parfymfria hygienprodukter

Vid val av hygienprodukter välj miljömärkta och parfymfria alternativ. Både för miljöns skull och för att minska risken för negativa hälsoeffekter så som astma och allergi.

Ansvariga: Chefer för Förskola, Kost och Lokalvård

19. Öka andelen miljömedvetna inköp

Gör inköp via de upphandlade leverantörernas webbshoppar. Välj miljömärkta produkter så långt möjligt och kontakta leverantören om du är osäker eller har frågor kring produkterna.

Ansvarig: Förskolechef

Mat och tillagning

20. Prioritera ekologiskt och servera mer vegetariskt

Vid framställning av ekologisk mat används inte kemiska bekämpningsmedel. Genom att öka andelen ekologisk mat minskar vi därför mängden kemikalier vi får i oss. Det är även bra att äta vegetariskt eftersom det oftast ansamlas mer miljögifter i djur än i växter. Undvik helt fisk som är fiskad i Östersjön, eftersom den innehåller höga halter av flertalet miljögifter så som dioxiner, PCB och kvicksilver.

Ansvarig: Chefer för Kost

21. Undvik plast ihop med varm mat

Plast kan innehålla tungmetaller, bisfenoler och skadliga mjukgörare, exempelvis ftalater. Dessa kan läcka ut till livsmedel som är i kontakt med plast, särskilt om man värmer upp den. Det bästa är att byta ut plast mot porslin, rostfritt eller glas. Om man ändå behöver använda plast ska den vara märkt med symbolen ”ett glas och en gaffel”. Symbolen visar att materialet är okej att använda i kontakt med livsmedel. Alternativa material som bambu och rishusk har dykt upp på marknaden, undvik de bambuvarianter som innehåller melamin, plast, eller plastbaserad lack.

Ansvariga: Chefer för Förskola och Kost

23. Undvik teflon och använd aluminium på rätt sätt

Perfluorerade ämnen, som finns i exempelvis teflon, är svårnedbrytbara och ansamlas i kroppen. De kan även vara reproduktionsstörande, cancerframkallande och kroniskt giftiga. Byt därför ut eventuella kastruller och stekpannor av teflon till gjutjärn eller rostfritt.

Aluminium kan bland annat ha effekter på utvecklingen av centrala nervsystemet. Undvik därför att tillaga, värma upp eller förvara sura livsmedel i kastruller, formar, dricksflaskor, folie och andra kärl av aluminium utan skyddande beläggning. Till sura livsmedel räknas exempelvis saft, soppor, krämer, tomat, rabarber, bär och frukt.

Ansvariga: Chefer för Kost

23. Spola i vattenkranen

Koppar, bly och bakterier kan samlas i stillastående vattenledningar. Var därför noga med att spola i vattenkranen tills vattnet blir kallt innan ni tar vatten till dryck eller matlagning. Använd inte heller varmt kranvatten till detta.

Ansvariga: Chefer för Förskola och Kost

Annat viktigt arbete i kommunen

Byggnad och utomhusmiljö

Minska utbudet i Winst

Idag är utbudet i Winst i princip obegränsat. Utbudet i Winst ska minska för att det ska bli enklare att välja miljöanpassade produkter.

Ansvarig: Upphandlingsenheten

Tydliggöra miljöanpassade produkter i Winst

Det ska vara obligatoriskt att tydliggöra produktens miljöprestanda där det är möjligt, med hjälp av allmänt vedertagna märkningar eller annan beskrivning. Det ska också vara enkelt att söka efter miljöanpassade produkter i Winst.

Ansvarig: Upphandlingsenheten

Ökat miljöfokus i utbildningen om Winst

I den utbildning som Ale kommuns personal får i Winst ska mer fokus ligga på att berätta hur man hittar miljöanpassade produkter samt fördelarna med att välja dessa. Miljömärkta produkter är oftast bedömda utifrån sitt kemikalieinnehåll.

Ansvarig: Upphandlingsenheten

Öka andelen miljömedvetna inköp av inredning

Ale kommun köper inredning för stora belopp årligen, vilket även innebär en stor klimat- och miljöpåverkan. Vi ska göra en strategisk satsning för att minska denna påverkan.

Ansvarig: Upphandlingsenheten

Byggnad och utomhusmiljö

Bygg och underhåll med miljöanpassat material

Krav ska ställas på det material som används vid byggnation och underhåll av förskolor. Genom att följa upp och se till att ställda krav följs, undviks utfasningsämnen och hormonstörande ämnen.

Ansvarig: Fastighetsavdelningen

Utred PVC-golv i förskolor

I äldre hus kan det finnas material som klassades som ofarliga när de byggdes in, men som man idag anser är skadliga för människor eller miljö. Exempel på sådana ämnen som idag inventeras, mäts och åtgärdas är radon, PCB och asbest. Allt eftersom kunskapen om olika ämnen ökar så tillkommer det nya material som behöver utredas och eventuellt bytas ut. Ett sådant fokusområde de närmsta åren är äldre PVC-golv som kan innehålla tungmetaller och ftalater. Dessa utreds, identifieras och byts vid behov ut i relevant takt.

Ansvarig: Fastighetsavdelningen

Skapa en giftfri utomhusmiljö

På barns lekplatser och andra utemiljöer kan det finnas material som innehåller ämnen som kan vara skadliga för hälsa eller miljö, till exempel bildäck, tryckimpregnerat trä, tjärasfalt med mera. När utemiljöerna byggs om, eller när material byts ut, används material och produkter med minsta möjliga hälso- och miljöpåverkan.

Ansvarig: Fastighetsavdelningen

Ordlista

CE-märkning

Genom att CE-märka en vara deklarerar tillverkaren, på eget ansvar, att produkten uppfyller EUs lagstiftning för just den produktkategorin.

Flamskyddsmedel

Flamskyddsmedel används för att göra ett material mindre lättantändligt. Exempel på produkter som kan innehålla flamskyddsmedel är textilier, möbler, skyddskläder, gummikablar, isoleringsmaterial och elektronisk utrustning.

Flamskyddsmedel kan vara miljö- och hälsofarliga. Vissa av dem är svårnedbrytbara och ansamlas i organismer. En del av dem är även misstänkta för att vara hormonstörande. Vanligast är dessa egenskaper bland bromerade flamskyddsmedel, vilka dessutom påvisats i bröstmjolk och blod hos människor.

Ftalater

För att plast och gummi i bland annat golv, leksaker, väskor och lim ska få mjuka egenskaper kan man tillsätta mjukgörare. En vanlig grupp mjukgörare är ftalater. De är ofta tillsatta i plast gjord av polyvinylklorid, mera känd som PVC eller vinyl.

Ftalater kan läcka från varan och tas upp av kroppen genom huden eller födan. Man har kunnat uppmäta förhöjda halter i blod, urin och bröstmjolk hos människor. Flera av de ftalater som används har visat sig vara hormonstörande.

Gröna listan

Här hittar ni upphandlade möbler, textilier och belysning för offentlig miljö som uppfyller miljökraven för Svanen, EU-ecolabel eller Bra Miljöval. <http://epi.vgregion.se/sv/gronalistan/>

Hormonstörande

Något som påverkar hormonsystemet och därför kan ge upphov till en rad olika effekter. Exempel på sådana effekter är fortplantningsstörningar, missbildningar, cancer, diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar, benskörhet samt skador på immun- och nervsystem.

HYFS

Hygiensjuksköterska i förskola (HYFS) hjälper till att förbättra hygienrutinerna för att på så sätt minska antalet infektionssjukdomar bland barnen.

Kandidatförteckningen

Lista över ämnen som enligt EU har särskilt farliga egenskaper som kan medföra allvarliga och bestående effekter på människors hälsa och på miljön. Listan innefattar exempelvis ämnen som orsakar cancer, mutationer, försämrade reproduktionsförmåga, hormonstörningar och/eller är svårnedbrytbara och ansamlas i organismer.

Kemikalieförteckning

Genom att fylla i en kemikalieförteckning, det vill säga att lista verksamhetens märkningspliktiga kemiska produkter, får ni kunskap om era kemikalier. Ni får då en överblick över deras farlighet och påverkan på människors hälsa och miljö.

Kemikalieinspektionen

Sveriges statliga myndighet som arbetar med kontroll av kemikalier för att skydda människors hälsa och miljön från farliga ämnen. www.KemI.se

Kemikalie/Kemisk produkt

Ett kemiskt ämne eller en blandning av kemiska ämnen som inte är en vara, se ”vara”. Till denna kategori hör exempelvis rengöringsmedel, färg och kriterior.

Leksaksdirektivet

Europeisk lagstiftning som ställer extra krav på säkerhet hos leksaker, och gör det med fokus på kemikalier. Tänk på att en leksak bara räknas som leksak om den är tillverkad med syftet att enbart barn ska leka med den.

Märkningspliktig kemikalie

En kemisk produkt som är bedömd som såpass farlig att den ska vara märkt med farosymbol eller faropiktogram enligt CLP-förordningen eller KIFS:2005:7. Från och med juni 2015 kommer enbart farosymboler som de till höger finnas på nyinköpta produkter.

Nanopartiklar

Nanopartiklar är ett samlingsnamn för mycket små partiklar, som är mindre än 100 nanometer i diameter. Nanopartiklar kan på grund av att de är så små få helt andra egenskaper än samma ämne i normalstorlek, och kan därför bete sig på helt andra sätt i våra kroppar.

Perfluorerade ämnen

För att impregnerade textilier och papper ska få en slät vatten-, smuts- och fettavvisande yta används ofta perfluorerade ämnen. De finns även i bland annat brandsläckningsskum och rengöringsmedel. Gemensamt för gruppen är att de är mycket svårnedbrytbara, giftiga ämnen som kan ansamlas i levande organismer.

Exempel KIFS

Exempel CLP

PRIO-databasen

Ett webbaserat verktyg framtaget av Kemikalieinspektionen som fungerar som en guide för den som vill minska användningen av kemikalier som har negativa effekter på människors hälsa och miljö. Den är ett bra verktyg för att identifiera prioriterade riskminskningsämnen och utfasningsämnen.

Prioriterat riskminskningsämne

Ett ämne utpekad av Kemikalieinspektionen för att det bör ges särskild uppmärksamhet. Ämnet måste alltid bedömas i den aktuella användningen och utifrån den risk som då kan uppkomma. Till denna grupp hör ämnen som exempelvis har hög akut giftighet, är allergiframkallande eller miljöfarliga. Prioriterade riskminskningsämnen bör fasas ut ur förskolemiljön i så hög grad som möjligt.

SIN-listan

En lista på ämnen som enligt den ideella organisationen Chemsec uppfyller EUs kriterier för att klassas som särskilt farliga ämnen, och därmed borde tas upp på kandidatförteckningen.

Säkerhetsdatablad

Den som använder kemiska produkter i sitt arbete behöver få information om deras farliga egenskaper, risker och hur de hanteras på ett säkert sätt. Denna information sammanställs i produktens säkerhetsdatablad. Företag som släpper ut kemiska produkter på marknaden är skyldiga att lämna säkerhetsdatablad till den som använder produkten yrkesmässigt.

Tungmetaller

Hit räknas metaller och legeringar som har hälso- och miljöeffekter. De mest kända är bly, kvicksilver och kadmium, men även krom, kobolt, nickel, koppar, zink, arsenik, selen, silver med flera räknas som tungmetaller.

De hamnar i våra kroppar eftersom de finns i luften vi andas, maten vi äter och i det vi tar i med händerna. De förekommer ofta i oäkta smycken, lågenergilampor, elektronik och varor av PVC.

Gemensamt för tungmetaller är att de är grundämnen som är naturligt förekommande och som inte bryts ner. Problem uppkommer eftersom de på grund av mänsklig påverkan förekommer i högre halter än vad mikroorganismer, växter, djur och människor är anpassade för. Exempel på hälsoeffekter som kan orsakas av tungmetaller är benskörhet, cancer, diabetes, hjärt- & kärlsjukdomar samt skadlig inverkan på nervsystemets utveckling och funktion.

Utfasningsämnen

Ämnen utpekade av Kemikalieinspektionen för att de har så farliga egenskaper att de inte bör användas eller släppas ut i miljön. Hit räknas ämnen som är exempelvis cancerframkallande, mutagena, hormonstörande och ozonstörande. Utfasningsämnen får inte förkomma i förskolemiljön.

Vara

Ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion. Exempelvis en stol, leksak eller cykel.